

14

Rusta för Fred

KVINNOR OCH FREDSKAMP

Rädda livet

G I D L U N D S

RUSTA FÖR FRED, RÄDDA LIVET

Kvinnor och fredskamp

*Wilhelm Agrell, Maria Bergom-Larsson, Harriet
Clayhills, Åsa Danielsson, Björn Hagelin, Bengt
Höglund, Ruth Jacoby, Signe Landgren-
Bäckström, Eva Moberg, Kerstin Ostwald, Marit
Paulsen, Eva Selin, Ingrid Sjöstrand, Ulla Torpe,
Maj Wechselmann, Håkan Wiberg, Berit Ås*

Redaktör: Maria Bergom-Larsson

Teckningar: Lena Cronquist

Foton: Johanna Hald

Gidlunds

© För detta urval Gidlunds förlag, 1979
© Författarna för sina respektive bidrag, 1979
Bilderna och omslagsbild: Lena Cronquist
Foton: Johanna Hald
Omslagstypografi: Christer Jonson
ISBN 91-7021-278-3
Axlings Tryckeri AB, Södertälje 1979

INNEHÅLL

Maria Bergom-Larsson: Inledning 9

I.

Harriet Clayhills: Den antimilitariska kamptraditionen i den svenska kvinnorörelsen 17

Ulla Torpe: Kvinnokamp för fred mot krig 28

Berit Ås: Den manliga teknologin 41

II.

Bengt Höglund: Det är vi som ska försvara oss! 69

Maj Wechselmann/Åsa Danielsson: En ekonomisk världsbild kontra en militär världsbild 91

Wilhelm Agrell: Tredje världen mellan Väst och Öst 108

Håkan Wiberg: Europas framtid och den svenska neutraliteten 119

Maj Wechselmann: Svenska försvaret — befolkningsskydd eller auktoritärt uppfostringsinstrument? 141

Ruth Jacoby: Den nya ekonomiska världsordningen 153

III.

Björn Hagelin: I vilka händer, när det händer? En studie av svensk vapenexport 165

Signe Landgren-Bäckström: Vapen till tredje världen — i förtryckets tjänst 177

Den manliga teknologin

Jag har lagt vikt vid att illustrera hur manligt och kvinnligt tänkande skiljer sig från varandra inom två områden: trafiksäkerhet och fredsarbete. Detta är områden som flera av oss är engagerade i, men som vi lätt förtvivlar över därför att de idag har antagit ohyggliga dimensioner.

Berit Ås

Det är ett förhållande som inte klart nog kan understrykas. Det är att makten och styrningen av den teknologiska utvecklingen ligger helt och hållet i mäns händer. De historiska förutsättningarna för deras bindning till teknologin beskrivs bäst av antropologen Marwin Harris. I sin bok "The Nature of Cultural Things" beskriver han hur ett samhälle från början är fullkomligt beroende av sina naturtillgångar. Vidare att de verktyg som utvecklas för att tillgodogöra sig dem formas efter dessa tillgångars karaktär. Men det är *de som utvecklar och producerar verktygen* som också har kontrollen och makten. Det är användandet av verktygen och de färdiga produkterna som förstärker arbetsdelningen i samhället. Detta för i sin tur med sig att den enskilde försvarar sin plats i samhället och rättfärdigar sin insats, vare sig hon har tvingats in i den eller har "valt fritt".

Den här modellen för förståelse av resursanvändning, verktygsutveckling och makt gäller både för vad vi kallar "primitiva" kulturer och för vår egen, högt uppdrivna teknologiska kultur. Eftersom vi lever i den sistnämnda sortens kultur kan det vara på sin plats att påminna om vilken brist på inflytande kvinnor som kollektiv har över de allra flesta former av teknologiutveckling och teknologianvändning.

Jag tycker inte det är nödvändigt att än en gång upprepa all

statistik över frånvaron av kvinnliga studenter inom tekniska yrken eller att dokumentera vår frånvaro vid planeringen av strukturförändringar inom samhället eller inom härskaran av forskare som uppfinner de mest fruktansvärda och resursslösande vapen. Jag vill hellre beskriva vad jag en dag upplevde när jag vandrade runt i New York på senhösten 1973 som FN-delegat från Norge. Det var under en av dessa vandringar som jag frågade mig: När konstruerade kvinnorna de här skyskraporna? Vem av oss gjorde designen till de senaste bilmodellerna — med det överväldigande antalet hästkrafter, som bara då och då används av unga, tekniskt kunniga och dristiga män? Vem av mina amerikanska systrar har planerat alla dessa trafikmaskiner? När utbildades vi till en klar insikt i konsekvenserna av detta transportsystem? Tex att det är en följd av maktfördelningen att det är mödrar, hustrur, sjuksköterskor, psykologer och arbetsterapeuter som ska ta hand om alla dem som lemlästas och skadas i trafiksystemet?

Är det få eller många av oss som känner till färg-TV:s hemligheter? Att den bl a förefaller öka radioaktiviteten och energiförbrukningen till det mångdubbla? Vem av oss har tillräckliga kunskaper om principerna bakom de ADB-system som används till registrering och värdering av oss alla? Vilket ansvar kan man säga att jag och mina systrar och döttrar har för utvecklingen av de B 52-plan som släppte splitter och napalmbomber över Vietnam? De som kostade så mycket att utveckla att pengarna skulle ha räckt till att avlöna 250 000 lärare i Latin-Amerika under ett år, så att barnens genomsnittsutbildning hade fördubblats, från 1 till 2 år. Hur många av oss kvinnor är det som kan handskas med dessa plan i krig? Hur många av oss vet hur vi ska försvara oss mot dem och deras dödsbringande ägg? Om vi på alla dessa frågor måste svara att kvinnor som kollektiv inte har någon kunskap eller något inflytande, då avslöjar svaret ett av de mest extrema maktförhållanden mellan stark och svag i världen — det mellan grupper av män och grupper av barn/kvinnor.

Det här förhållandet till teknologi och makt som utvecklar två olika uppfattningar av orsakssammanhang. När arbetsdelningen i ett samhälle är så massivt olika när det gäller vårdarbete och användning av maskiner, och när maskin-

världen hela tiden utvecklas allt starkare, så ökar också avståndet mellan kvinnor och män som kollektiv.

Att män besitter maktpositionerna och att de hindrar kvinnornas försök att uppnå dem är i dag klart dokumenterat. När skrivmaskinen introducerades ansåg män i många länder det "nödvändigt" att peka på hur arbetet med dessa maskiner skulle göra kvinnorna maskulina och mindre tilldragande. Det var först när skrivmaskinsarbetet blev ett verkligt monotont och underordnat arbete som den kvinnliga sekreterarens roll utformades i överensstämmelse med "den feminina mystiken".

Nidbilderna av de dumma kvinnorna bakom ratten försvann egentligen inte förrän amerikanska kvinnor fick som huvuduppgift att vara familjens chaufför. När USA:s månraкетprogram inleddes visade det sig att en viss grupp kvinnor som hade tagits ut till pilotutbildning var bättre på det än män. De togs omedelbart bort från programmet, berättar den amerikanska feministtidningen Ms. "Det är klart vi ska ta med oss kvinnor ut i rymden", sa en av de manliga astronauterna fortsatte: "men då ska vi använda dem till det som vi brukar använda dem till på jorden."

Det manliga medvetandet

Det viktigaste i dag är inte längre att kvinnorna stängs ute från denna kunskap och makt. Det viktigaste är att det manliga medvetandet har snedvridits så att männen ofta inte längre vet vad som är människor och vad som är maskiner, — ett tillstånd som bäst kan beskrivas som en total alienation.

Jag ska dra fram några exempel från strategi och vapenkapprustning. I boken "The Thermonuclear War" skriver Pentagonstrategen Herman Kahn om atomkrigens effekt i antal "megabody" döda. En "megabody" är en miljon döda. När man präglar ett sådant begrepp har all inlevelse i de människomassors plåga och förtvivlan, som vi i alla fall en gång har fått beskrivna i och med Hiroshimabomben — all den inlevelsen, den medkänslan har plånats ut. I stället har man hittat på ett s k "ohysteriskt" eller "nyktert" begrepp. Att göra sig främmande för lidandet var en naturlig följd av dessa terrorvapens utveckling. Senare, när öst och västblockens strateger hade hotat varandra från vettet, genom 60-talets

förhandlingar i Genève, uppstod det ett behov av tillit till de egna vapnen bland de vettskrämda. Då började de tala om "familjer" av nya raket- och atomvapen. Så småningom utvidgades terminologin till att gälla "generationer" av dem.

På senare tid har vi fått se bilder på statsministrarna Norli och Ullsten i Norge, omgivna av finansfolk och teknokrater. Detta är "Volvofamiljen" står det under en sådan bild i en norsk tidning. Associationerna om hur starka de är planteras på det sättet in i de norska läsarnas medvetenhet. Volvobilen med sina hästkrafter och sitt stålpansar lånar sina egenskaper till sina "bröder". Den praxis som människor lever i sjunker in i deras medvetande och utvecklar sig till insikter och värdesystem.

Det manliga teknologitänkandet

Av den här inledningen kan läsarna dra slutsatsen att även om det är viktigt att analysera kvinnors och mäns direkta plats i förhållande till den moderna samhällsliga produktionen, så är det ändå *konsekvenserna* av placeringen som blir utgångspunkten för kvinnornas kulturrevolution.

Om den massiva arbetsdelningen efter kön fortsätter att förstärkas, så kan man inte vänta sig annat än att *en annan förståelse* än den som råder bland maktens män ska växa fram och skärpa kritiken mot det som sker. I den processen är det många svåra förhållanden som måste klaras av. De ledande manliga teoretiker som under det sista århundradet har proklamerat att den enda motsättningen är den mellan klasserna (dvs mäns förhållande till andra män) kommer att känna att de nya motsättningarna, mellan kvinnor och män, kommer att konkurrera med deras hävdvunna.

Därför kan vi, kvinnor, inte vänta oss något stöd från de män som tidigare också tog hand om "sina" kvinnors intressen. Men det var på den tiden som familjen, förutom att vara instiftad av gud, också var en produktionsenhet eller av särskilt stor betydelse för reproduktionen av de manliga arbetarnas arbetskraft.

I dag är detta förhållande drastiskt ändrat. På grund av männens enorma rörlighet har kvinnorna ensamma fått lov att överta ansvaret för familjen i de fattiga utkantsområdena och slumkvarteren i många länder. Det ökande antalet

skilsmässor och ensamma kvinnliga försörjare gör också att kvinnorna upplever den dubbla bördan av att vara underbetalda och ensamansvariga för både den förra och den kommande generationen.

Men just idag är det inte en global analys av kvinnornas förvårade situation som jag ska göra. Uppdraget är att prata om den manliga teknologin.

Varför tar den manliga teknologin en sådan form som den har gjort?

Varför tar den tex genom privatbilismen en form som är hänsynslös, som dödar och lemlästar, som fördelar möjligheterna att röra sig orättvist bland befolkningen, som förorenar jord och luft och lägger dyrbar åkerjord öde? Varför skapar den inte i stället en renlig och ingärdad kollektivtrafik, som kommer alla tillgodo?

Varför tar det manliga säkerhetstänkandet formen av bomber och raketer, av en sådan ackumulering av vapen att jorden kan sprängas ca 50 gånger? Varför skapas inte i stället — för samma medel — tillräckligt med mat och rent vatten till alla människor? Tillräckligt med hälsa och längre livstid? Och nästa fråga: *Varför stoppar inte de män som sitter vid den politiska makten denna irrationella teknologiutveckling?*

FN har dokumenterat att bilen på många platser är den största naturförorenaren. För ca 10 år sedan blev FN-dokumentet om farorna för spridning av atomvapen accepterat som en korrekt analys. 1977 gav en FN-utredning klara exempel på hur vapenkapprustningen skadar den ekonomiska och sociala utvecklingen, ökar inflationen och utlandsskulden för nästan alla länder och är *extremt* skadlig för världens fred och säkerhet.

I vår naivitet ställer vi kvinnor ännu en fråga: *Förstår de det inte?* Och eftersom vi har uppfostrats till att tro att det finns en logik, som är samma för män och kvinnor *lära kvinnorna sig männens vetenskaper på männens premisser*, deltar i debatten och pekar om och om igen på de logiska bristerna.

Glädjestrålade tror vi att vi har varit till hjälp, när vi påpekar oöverensstämmelser mellan illusioner och verklighet i socialomsorgen, vapenkapprustningen och ekonomin. Vi

tror att vi har varit speciellt duktiga när vi avslöjar bristande inre konsistens i debatterna. Till sist blir vi stående med en enda förklaring: nämligen att det ligger olika värdesystem, olika solidaritetsmönster och olika upplevelser av orsakssammanhang bakom *deras* och *vår* förståelse.

Detta är en välvillig förklaring. En annan förklaring är att insikt sådan som den byggs upp genom forskning och utredningar, inte betyder någonting över huvud taget. Om forskningsresultat går emot det som maktmänniskorna vill uppnå, så kastas varje sanning överbord och folket dras vid näsan. Det verkar som om det är mycket mer smärtsamt för kvinnor än för män att erkänna att det är makt och inte kunskap som ger grundlag för politiskt handlande.

Om trafikutveckling, privatbilism och trafiksäkerhetsarbete

I över 10 år satt jag som olycksfallsforskare i Norge. Så småningom blev jag mycket upptagen av trafikolyckor. Gång på gång upplevde jag att de slutsatser jag kom till var annorlunda än de mina manliga kolleger både i olycksfallsforskningen och i politiken kom fram till.

Genom att resa från kommunstyrelse till kommunstyrelse upplevde jag under de 10 åren hur kvinnorna gång på gång tog upp trafiksäkerheten och hur de blev bemötta av män. Docent Stina Sandels i Sverige gjorde ett omfattande forskningsarbete om barntrafikolyckornas orsaker. Jag själv arbetade i årtal med att påvisa hur små barn i åldern 3—6 år inte *kan* förstå varken trafikmiljöerna de rör sig i eller den trafikkunskap som trafiksäkerhetsorganisationen Trygg Trafik erbjöd i brevkurs till denna åldersgrupp.

När jag gick igenom det mesta av den säkerhetsforskning som existerade, fann jag att den vanligtvis bestod av forskning om *tex* effekten av bilbälten, (dvs att göra bilförarnas liv och lemmar säkrare) och allmänt att utveckla säkrare bilar och säkrare vägsystem.

Jag ser ett klart sammanhang mellan vilka slags problemställningar den enskilde forskaren väljer att belysa och vilka slags intressegrupper han identifierar sig med. I det norska stortinget beviljas det varje år jättesummor till att öka utbudet av denna kurs för 3—6 åringar, som en gång skrevs ihop av två män; en äldre jurist som var organisationens ledare och

en barnvänlig polis.

En norsk manlig psykolog har gjort *sin* forskning på kursens effekt. Han har funnit att kursen, trots att *den inte kan förstås eller användas av barnen*, reducerar olyckorna med 20 till 40 procent bland de barn som är medlemmar i brevklubben. Detta används som ett säljargument för kursen. Själv har jag blivit uppsökt av föräldrar som berättar om att deras barn har blivit skadade i trafiken trots att de var medlemmar i Barnens Trafikkubb. De känner sig lurade av kursuppläggnigen.

Den här historien är viktig därför att den berättar något om tänkandet. Om det över huvud taget kan påvisas någon effekt så kan den knappast ha någon annan förklaring än att de föräldrar som köper det här kursmaterialet till barn också är de som även i övrigt är uppmärksamma på sina barns säkerhet i trafiken. Men om detta är förklaringen, så kan den säkerheten aldrig gälla alla barn, eftersom alla föräldrar inte har samma inställning och eftersom inte alla barn kan hållas under uppsikt hela tiden.

Det bör vara en självklar princip att det svagaste ledet — "det minst uppmärksamma barnet" — ska vara skyddat. Därför har jag *tex* föreslagit i stortinget att dessa kurspengar ska överföras till att bygga en trottoar på en vägsträcka där 5 barn dödades under loppet av några få år. Mina vetenskapliga resonemang kring barns oförmåga att förstå, komma ihåg och använda trafikinstruktioner, och detta att jag inte kan godta åtgärder som ger olika skyddsmöjligheter till grupper av barn beroende på vilken sorts föräldrar de har, har utlöst berömmande anmärkningar från politiker långt utanför mina egna partikamrater: "Så ska samhällsvetenskapen användas i politiken", sa en stortingsledamot begeistrat. "Får jag ge dig en komplimang", sa den stortingspresident som jag i ett senare exempel också ska referera till. "Detta är något av det mest intressanta jag har hört under min tid på presidentstolen". (Men så var han också speciellt intresserad av detta ämne).

Jag drog här ovanför inga slutsatser om mäns och kvinnors olika uppfattning om att *ha ansvar för alla*, i motsats till att tänka i riktning av att skydda en tillfälligt utvald procentandel av totalbefolkningen. Denna skillnad

kommer jag tillbaka till mot slutet. Men jag ska dra *en* slutsats som har att göra med förhållandet mellan makt och kunskap: jag trodde faktiskt att dessa två manliga stortingsledamöter skulle rösta *för* mitt förslag att överföra anslag för trafiksäkerheten från kursmaterialet till en fysisk ändring av trafikmiljön. Det gjorde de *inte*. De hade partiets linje att gå efter. Överbevisade av argumenten? *Det spelade ingen roll. Det är enighet utåt som gör ett parti starkt.

Innan jag fortsätter med exempel från detta "vardagsområde" ska jag referera vad en gammal Arbeiderpartiman en gång sa till mig. Han var historiker och kände därför till vad man måste betrakta som kriterier för vetenskapligt arbete på en forskningsinstitution. "När du kommer in i stortinget", sa han, "måste du hela tiden komma ihåg att inom politiken finns det inte samma kriterier för vad som är sant och vad som är lögn som du är van vid. I politiken är *bara det sant* som du kan få folk att tro."

Gång på gång har jag frågat mig själv varför han sa detta till mig. Var det därför att han visste att jag var bunden av sanningskriterier och ansåg att han gav mig ett *gott* råd — på vägen mot makt — när han bad mig glömma alla sanningskriterier? Eller ville han varna mig för den serie depressioner som han visste skulle komma varje gång jag ansåg att någonting var vetenskapligt bevisat, men där denna vetenskapliga dokumentation blev åsidosatt till förmån för andra hänsyn. I Norge har det bl a lett till att en rad människor dödades i onödan, därför att lagen om bilbälte har blivit uppskjuten.

Kvinnors och mäns verklighet

I Norge där barnolycksfallen har haft en mycket större omfattning än i Sverige, där daghemmen har lyst med sin frånvaro och där utbyggnaden av lekplatser aldrig riktigt har kommit i gång, har kvinnorna gång på gång försökt varna om små naturliga lekplatser när garagebyggen har planlagts på dem. Medan manliga kommunalpolitiker använder argumentet att garage är olycksförebyggande därför att de tar bort bilarna från trottoarkanterna, så argumenterar kvinnorna med siffror som visar att där små barn och skolbarn har lek- och daghemsplatser är de också skyddade från

trafikfarorna.

Medan manliga bilägare vet att garage också är "bra för" bilen, hindrar rostangrepp och stöldförsök och ger möjlighet att sätta sig i en uppvärmd bilkupé, så vet kvinnorna att daghemmen och lekplatserna ger barnen en fin lekmiljö, gemenskap och trygghet. Det ger också dem själva en efterlängtdad känsla av trygghet, och i vissa fall en frihet, som de kanske kunde använda till att lönearbeta eller skaffa sig en utbildning. Sådana argument vet de att manssamhället prioriterar lägre än hänsynen till bilens väl och ve. "Ni menar väl inte att kommunstyrelsen ska passa barn åt folk", frågade en manlig politiker förargat, när jag en gång av trafikskäl föreslog att man skulle ge anslag till en lekplats.

I den norska trafiksäkerhetsorganisationen som jag tidigare har hänvisat till; Trygg Trafik, har denna uppfattning varit förhärskande inom styrelsen. Direktören, herr Borgen, gav mig för många år sedan förklaringen till det stora antalet barntrafikolyckor i Norge. Det berodde på att mödrarna inte visade tillräckligt stort ansvar. De tog arbete utanför hemmet och barnen blev på så sätt inte passade på rätt sätt. "Min fru har varit hemma och tagit hand om våra barn i alla år och inget av dem har då blivit överkört", sa han.

Med *den* inställningen föll det sig också naturligt att producera en affisch med en bild av ett litet stackars barn, stående i kläm mellan två stora lastbilar. Jag kallades in för att ge mitt godkännande till affischen. Kanske texten kunde göra affischen bra, tänkte jag, och räknade med att den kanske skulle lyda: "Ser de honom?" Jag tänkte att det kunde vara de rätta orden till chaufförerna. Men texten skulle vara en helt annan: "Var är mamma?", skulle det stå. Då citerade jag statistik som visade att Norge är ett av de länder som har det lägsta deltagandet i arbetslivet av mödrar till barn under 15 år. Dessa fakta blev bara viftade åt sidan. Om någon som har makt har bestämt sig för vad som är sanning, så rinner sådan information av dem som vattnet från en gås.

Det är, så sant som trafiksäkerhetsorganisationer och kommunikationspolitiker rekryteras från männens led, *en helt annan värld* dessa män hämtar sina problemställningar ifrån än den som kvinnor och barn lever i. Det utvecklas ett *motstånd mot kunskap* som inte tar tillvara privatbilismens,

vägproducenternas, olje- och bensinbolagens, bilproducenternas och bilimportörernas intressen.

Så har också de ivrigaste tillskyndarna till trafiksäkerhetsföreningens påhitt varit oljebolagen, bensinhandlarna och bilägarnas intresseorganisationer. De har finansierat organisationen i alla år. Det var samma organisationer som motsatte sig införandet av en bilbälteslag i Norge och som förespråkade den enskildes ansvar och skuld i trafiken. Precis som i USA, där bilbälten ännu inte är påbjudna.

För männen är det lätt att identifiera sig med dessa intressen därför att de flesta män är bilägare och bilförare. Deras söner, bröder, kusiner och kompisar har alla detta bilintresse. Därför får det intresset bre ut sig på tidningarnas sidor nästan varje dag. De säljer och köper och reparerar bilar: deras arbetsplatser är bundna till försäljning och import och produktion av detta instrument. Statens inkomster är beroende av bilomsättningen.

Jag moraliserar inte just nu. Jag förklarar. Och i den belysningen är det begripligt att mödrarna aldrig fick helhjärtat stöd för sina aktioner mot att lekplatser gjordes om till garage, och för att få pengar till gång- och cykelstigar i stället för att asfaltera bilvägarna ända fram till entredörarna.

Fred och säkerhet

En liknande serie observationer och erfarenheter har jag på ett annat område: det gäller motståndet mot upprustning, vapenproduktion, kapprustning och maktens glorifiering. Bland det övervägande flertalet av manliga nedrustningsexperter har jag bara hittat ett fåtal som sätter in vapenkapplöpningen i en ram av negativa sociala och ekonomiska konsekvenser. De finns: från vår egen fredsforskare Johan Galtung till en av Pugwashkonferensens stiftare, dr Kaplan. Märkvärdigt är det hur de båda har tagit upp ordet "kvinnokultur" och "kvinnornas möjlighet" att tala för freden i sina föredrag. Jag har hört att åhörarna skulle ha skrattat när Johan Galtung inför en svensk publik satte något av sitt framtidshopp till att kvinnorna starkare skulle höja sina röster. Till en kvinnlig norsk medlem av den norska nedrustningskommittén sade dr Kaplan för en kort tid sedan,

att han inte trodde vi hade så många år kvar för att vända militariseringen och dess katastrofala följder. Han hade inte mycket tilltro till att de etablerade politikerna skulle klara av det, sa han, men han hoppades på kvinnorna: på att de skulle skapa en proteststorm, och på att de skulle kunna vända utvecklingen innan det blev för sent.

Om detta är en uppfattning som är under utveckling, så kan vi kanske också se det som en signal att kvinnoårskonferensen i Mexiko *inte* bar en titel som bara hänvisade till att kvinnor undertrycks och får förvärrade villkor i nästan alla världens länder. Konferensen blev kallad: "Jämställdhet, fred och utveckling". Varken miljövärdskonferensen i Stockholm, befolkningskonferensen i Budapest eller livsmedelskonferensen i Rom fick något ansvar för freden lagt på sig.

Det kunde vara frestande att ropa i protest, och låta sin förargelse gå ut över de maktens män som i elfte timmen ska ha kvinnorna till att ta ansvaret också för internationella kriser, för krig och orättfärdighet. Särskilt osmakligt är det när de alla vet att kvinnorna inte är representerade vid de stora fredsförhandlingarna, inte har några starka organisationer, inga pengar och ingen självständig fredsforskning på egna premisser. Det kunde faktiskt verka som om världssamhällets män ännu en gång väljer ut en av de allra svagaste åt sig som syndabock. Det är inte säkert att det är så. Det *kan* hända att män, mitt i sitt toppbeslutsfattande, sina trupprörelser, bombningar och interventioner också känner att de inte längre är herrar över en rad utvecklingstendenser. I så fall ska vi lyssna.

För bland de kvinnor som har lyckats att få i uppdrag att arbeta för nedrustning och för avspänning, finner vi ofta att de knyter problemet till världsfattigdomen, u-landsproblemen, hälsa och mat. Just i det här landet tog Alva Myrdal först språnget från en förpliktande socialpolitik inom sitt eget land. Därefter har hon behållit ett värdesystem och en förståelse som gör att hon i efterhand ser tillbaka på sin verksamhet och värderar var hon gjorde fel. I sin bok, "Spelet om nedrustningen" har hon påpekat var hon lät sig förledas till att vara passiv där hon inte borde ha varit det. Hennes arvtagare, Inga Thorsson, är en av de få nedrustningsförhandlare som i detalj har ställt samman vad enbart 5 procent

av världens rustningsutgifter kunde ge av hjälp och stöd till de fattiga, utsugna ländernas folk. Det är en allmän uppfattning att det var den starka kvinnorörelsen som man i hög grad kunde tacka för att Sverige på sin tid inte bestämde sig för att producera sina egna atomvapen. Att inte bara Alva Myrdal, utan de många kvinnornas öppna ståndpunktstagande, blev till en maktfaktor som man kunde hänvisa till när pressen från andra håll satte in. Det var med andra ord *kvinnornas många röster* som var en kraft, inte argumentationens giltighet. I dessa kvinnors spår har de gått: en Maj-Britt Theorin, Ingrid Segerstedt Wiberg, Birgitta Hambræus, som i riksdagen först tog upp kärnkraftsfrågan; den starka majoritet av kvinnor som i Göteborg och Stockholm mobiliserade 3 000 människor till protestmarsch mot neutronbomben på pingstafton 1978. Bakåt går linjen till Elin Wägner, Elisabeth Tamms och Fogelstadgruppens envisa och engagerade kamp för fredens sak.

Kvinnofredsrorelsen är en av de tre sektorer där kvinnokampen har sin styrka i Sverige. Också i litteraturen yttrar sig denna orientering mot krig, för fred och rättfärdighet i flera av de moderna kvinnliga författarnas verk — det kan räcka att nämna Sara Lidmans Vietnam-skrifter och Astrid Lindgrens "Bröderna Lejonhjärta". Det är som om det ligger något oförlöst men lovande och kraftfullt för det framtida fredsarbetet här i landet. Det är som om de bästa traditionerna från klasskampen smälter samman med de svenska kvinnornas historiska förutsättningar att tillvarata fredsarbetet genom nyskapande, organisering och teoribygande.

Men i denna situation av ny medvetenhet är det självklart märkvärdigt hur våra nordiska regeringar deltar i samlat motstånd mot "fredskunskapen". I Norge beror det kanske på vårt NATO-medlemskap. I Sverige antagligen på landets vapenproduktion. Våra nordiska regeringar har självfallet en dubbelmoral och en splittrad hållning i dessa frågor, både därför att de är fångade i vapenteknologins självständiga dynamik och därför att de, var och en av dem, har sina speciella orsaker. Det är med andra ord inte bara i inrikespolitiken som min gode vän, politikern Trygve Bull, har rätt när han säger att: "Att göra politik är att tala med

kluven tunga".

Dokumentation: FN och våra regeringars löften

FN gjorde under generalsekreterare U Thant en utredning av allra största betydelse. Den hette: "*Economic and social consequences of the arms race and of military expenditure*". För mig var den 1971 lika okänd och svår att få tag i som den avslöjande FN-rapporten från 1973 om "*The Role of the Multinationals in Development*".

Den förstnämnda rapporten har skrivits av 14 experter från i- och u-länder, från öst- och västblocken och från neutrala länder. Deras offentliggörande representerade början på FN:s *Nedrustnings-10-år* som vi nu har genomlevt drygt hälften av. I den rapporten — om "de sociala och ekonomiska konsekvenserna av vapenkapprustningen och militärutgifterna" — står det t ex att det under ett av de föregående åren satsades 24 miljarder dollar på vapenteknisk forskning i världen. Samma år användes bara 6 miljarder dollar till världens samlade medicinska forskning, inkluderat de belopp som gick till hälsoforskning och undersökningar av socialpolitisk karaktär. Det dokumenterades vidare att det bara är mycket minimalt som dessa forskningsresultat kan komma den civila sektorn tillgodo. Mest överbevisande är dock det som skrivs om hur sociala projekt och den allmänna välfärdsutvecklingen drabbas av denna vanvettiga rustningskapplöpning. Vid början av Nedrustnings-decenniet antog FNs medlemsländer en speciell resolution: (2831(XXVI), den 16 dec, 1971. Där heter det i punkt nr 4:

rekommenderar alla regeringar att ge vidast möjliga spridning av rapporten så att den allmänna opinionen i deras (undertecknarnas) länder informeras om dess innehåll, och anmodar alla speciellt lämpade organ liksom alla mellanstatliga organisationer att använda alla möjligheter för att göra rapporten vida känd.

Det kanske var den kunskapen fredsforskarna skulle ha gett befolkningarna här i de nordiska länderna? Detta slår mig efter det att jag gång på gång har informerat olika kvinnogrupper om rapportens innehåll: "Varför har den här

informationen undanhållits oss?" frågar de. Vid två möten, så sent som i höstas i Danmark, förde de upplysningar som står i den här rapporten till att det skrevs brev till danska UD med frågor om varför politikerna inte hade uppfyllt sina förpliktelser gentemot FN. Från ett ställe i Danmark undertecknades brevet av ett 50-tal personer, kvinnor och män. Från ett annat ställe av 95 personer. Det invercade nog starkt att den person som efter det första informationsmötet hade ringt till danska UD och frågat efter rapporten hade fått till svar att man inte kände till den där.

I Norge fanns det i början möjlighet att få sig tillsänd en förkortad och översatt version av 1971-rapporten. Den hade tryckts i 3 000 ex i Danmark. Det vill säga att den har varit svår att få tag på och mycket lite omtalad. Under alla de år jag satt i det norska stortinget föreslog jag varje år att den norska nedrustningskommissionen skulle få ett tilläggsanslag på minst 300 000 kr för att göra innehållet känt. Gång på gång kunde jag stödja mitt förslag med att inte heller personer som jag hade träffat föregående år visste att vi befann oss långt inne i FNs nedrustningsdecennium, eller kände till något om FN-rapportens innehåll. I alla år röstades jag och mitt parti, Socialistisk Vänstreparti, ner av det samlade stortinget, när jag bad om pengar till att sprida den upplysning om vapenkapplöpnings destruktiva verkningar som U Thant-rapporten har dokumenterat. Också de "fredsälskande kvinnor" som då och då uppsökte mig efteråt och berättade hur svårt det var för dem att rösta mot sin övertygelse, också de röstade med majoriteten. Ständigt har jag påmint om att Nedrustningskommissionens totala budget rör sig med ca 1/10-dels promille av den totala försvarsbudgeten. Mindre än 500 000 kr per år hade de att röra sig med för det mesta. Men inte ens de av Nedrustningskommissionens medlemmar som satt i stortinget, det må vara den tidigare statsministern Per Borten eller ordföranden för Folk och försvar, Paul Thyness, röstade för mina förslag till anslagsbeviljningar. En gång steg Per Borten upp i stortingets talarstol och sa lakoniskt: "Det är ju inte pengar det handlar om."

Vad har då detta att göra med den manliga teknologin? — eller den manliga förståelse som härstammar från tex vapenteknologins hotfulla karaktär? Kanske vi kan förstå det

genom att uppmärksamma hur en representant från partiet Kristelig Folkeparti i det norska stortinget en gång angrep mig och sa att Berit Ås faktiskt inte hade ensamrätt på att tala i fredens sak. I samma inlägg bedyrade han att "våra pojkar" sannerligen skulle ha rätt till det bästa som finns i vapenväg om de skulle ut i kriget.

Därmed köper och producerar vi ständigt nya raketer och stridsflygplan. Och medan argumentet är att vi och inte fienden ska ha "de bästa vapnen" säljs dessa vapen till både vän och fiende, under ett annat samförståndsparaply: nämligen att *försäljningen måste ske i de fria marknadskrafternas regi*. Därefter röstar man självfallet mot varje anslag till att genomföra ett upplysningsarbete i vårt eget land som vår regering i FN, tillsammans med de flesta andra av världens regeringar, har lovat att göra.

Fred ska vi hota oss till genom vår styrka!

(men de bästa vapnen ska vi utveckla genom att sälja dem på den fria marknaden till både vänligt och fientligt sinnade länder). Löften som ser bra ut i världssamhällets ledande församling, saboteras på hemliga grunder.

Kunskap som inte upprätthåller den rådande makten, undergrävs. Det är med andra ord förhållandet mellan manlighet, den väletablerade teknologin och en integrerad ekonomisk marknadsmodell som är syndromet. Så här ser sjukdomsbilden ut: svaghetstecken, som upprätthålls av en hysterisk hjältedyrkan av hemliga spioner, cyniska utrotningsaktioner i underjordiska militärorganisationer, och maskulin oberördhet, så som det har beskrivits i tonvis av romaner, man mot man, inom manskulturens mäktiga ramar.

Det är innanför denna totalbild som vår utrikesminister åker tillbaka till FN, när hälften av Nedrustningsdecenniet har gått, och där berättar om allt det arbete som har gjorts: inklusive upplysningsarbete i skolor och vid universitet, i tidningar och radio.

Han gav *inte* några gallupsiffror på hur många norrmän som *inte* visste att vi befann oss i FNs Nedrustningsdecennium. Vid detta tillfälle lade FN fram en ny rapport. Den heter: "Economic and Social Consequences of the

Armaments Race and It's Extremely Harmful Effects on World Peace and Security." ("Sociala och ekonomiska effekter av rustningskapplöpningen och dess extremt skadliga verkningar på världens fred och säkerhet").

Vad för då denna rapport ut av kunskaper om världens största planläggning av ödelägningsvapen?

Här sägs det bl a.

- att 400 000 forskare och ingenjörer är engagerade i vapentekniska uppfinningar. (De utgör omkring 50 procent av världens samlade forskarstab.)
- att vapenkapplöpningen ökar inflationen i alla länder
- att den förvärrar varje lands underskott i betalningsbalansen
- att vapenkapplöpningen reducerar antalet arbetsplatser: för 76 arbetstillfällen i krigsindustrin kan man nå ca 100 arbetstillfällen i annan sorts industri

Innehållet i dessa två viktiga rapporter har varit mitt argument för att föreslå beviljningar till upplysningsverksamhet, den sista gången med 500 000 kr. Vid budgetbehandlingen 1977 viskade plötsligt en ung Arbeiderpartirepresentant förtvivlat till mig: "Be inte om att få votering om det. Be att förslaget ska skickas till regeringen så ska vi fixa det." Jag gjorde som hon bad mig om. Idag ligger den här rapporten i 10 000 ex. Men få människor vet om den. Det heter inte detsamma som den heter på engelska. Titeln är beskuren: sista hälften som säger att vapenkapplöpningen är "extremt skadlig för världens fred och säkerhet" är borta. Och bara på ett enda ställe har jag själv sett en information om att rapporten existerar. Det stod om översättningen i en liten notis i Arbeiderbladet den 4/12 1978.

Hade jag fortfarande suttit i stortinget skulle jag ha bett om 100 000 kr till ett nytt omslag med en riktig titel, och pengar till marknadsföring av dem.

Vill kvinnorna ha fred?

Jag har tidigare påpekat att *alla* säger att de vill ha fred. Men bara genom de allra största anslagsbeviljningar och den allra största uppfinningsriktighet kan vi vara så avskräckande att freden kan säkras . . . Sådana uttalanden vittnar om en alltför snäv förståelse av vad fred är: som om det bara var frånvaron

av krig.

Idag är krig något mer än atombombning och närstrider. Kriget lägger sin säkra grund varje gång vi svälter ut och suger ut de delar av världen som bara kan nå bättre levnadsvillkor genom självständighet och frihet . . . från vår påverkan och vår ekonomiska utpressning.

Kvinnor har genom alla tider identifierat sig med de svagaste. De gick in i slavernas och de svartas frihetskamp. De har organiserat sig och arbetat mot sjukdomar som spetälska och TBC. De har villigt kastat sig in i missionsarbetet (vad man nu än må tycka om det) och varit en våldsam kraft i klasskampen och i de flesta befrielsekrig. De har velat ha en annan värld. De har hoppats på fred och rättvisa. Mer än några andra har de vetat att varje steg mot rättvisa är ett steg mot fred.

Det är därför vi blir överväldigade när vi ser vad bara en bråkdel av rustningskostnaderna skulle kunna användas till, samtidigt som avståndet i levnadsvillkor mellan människorna i den västliga världen och människorna i den tredje världen hela tiden ökar.

Inga Thorsson har i ett föredrag visat vad bara 5 % av världens årliga militärbudget som är på 2 000 miljoner kronor skulle kunna användas till i u-länderna:

- Alla barn i u-länderna skulle kunna vaccineras mot de vanligaste sjukdomarna.
 - 700 miljoner människor skulle kunna få skriv- och läsundervisning.
 - stora delar av den tredje världen skulle kunna få förebyggande hälsovård.
 - 500 miljoner människor skulle kunna få tillräckligt med jord för att försörja sig.
 - 300 miljoner som i dag lever i slummen kunde få nya bostäder.
 - 200 miljoner under- och felnärda barn kunde få extra matransoner.
 - 60 miljoner gravida kvinnor som lider av undernäring skulle kunna hjälpas.
 - 100 miljoner nya skolplatser skulle kunna upprättas.
 - alla skulle kunna få rent vatten före 1990.
- Allt detta för bara 5 % av världens årliga militäranslag.

För att göra problemet ändå mer konkret visar Inga Thorsson att en atomubåt kostar lika mycket som det kostar att hålla liv i 16 miljoner barn under ett år.

Det är med denna kunskap som kvinnornas många insamlingar till fattiga barn i u-länderna får en tragisk belysning.

Varför skulle kvinnorna prioritera fredsarbetet högre än män? Varför skulle *de* tro att detta skulle ge resultat i form av avspänning? Vilka grunder finns det att tro att *det att vilja fred* skulle få fler kvinnor än män att använda tid och krafter till frivilligt arbete? Varför skulle kvinnor till och med våga bli förföljda, utskämda och hånade för *sin* förståelse i avspänningens nödvändighet?

I häftet "Ett alliansfritt försvar" har jag skrivit en artikel där jag hävdar att det föreligger historiska förutsättningar för att kvinnorna ska förstå situationen annorlunda än männen. Denna annorlunda förståelse härrör ur kvinnors och mäns olika förhållande till:

- *egendom och territorier*

Det är männen i världen som har varit egendomsinnehavare. Kvinnor har måst följa sina äkta män till nya länder och platser. Arvsrätten för döttrar har antingen icke existerat, varit bara hälften av sönerns, eller så har kvinnorna själva varit egendom som köpts eller bytts bort.

- Under konkreta krigshandlingar har *kvinnorna blivit hjälplösa offer*. Aldrig har någon uppmuntrat dem till att tro att om bara generalernas förmåga var stor nog, strategierna överlägsna och hämndlystnaden stor nog, så skulle insatsen krönas med seger. "Under krig är våldtäkt en naturlig sak", säger generalerna och Bangladeshs kvinnor fick sannerligen uppleva just detta. Under terrorbombning blir civilbefolkningens kvinnor, barn och gamla "tingliggjorda". Den som bombar städer till grus räknar med att demoralisera de män vid fronterna som ser de sina utplånade.

- Det annorlunda förhållandet till *härens män*. För kvinnor är det i högre grad än för män ett förhållande till söner. För män är hären uppbyggd av medkämpande och kamrater vars insats kan avgöra deras eget liv eller deras egen död.

Det är dessa tre olika förhållanden till territorier, till den aktiva eller passiva rollen under krigshandlingar och till hären, som skapar en skillnad i förhållningssättet till krig.

Det är av denna orsak kvinnorna arbetar för att slippa krig! — men inte till varje pris. Freden kan inte köpas med andra människors svält och död. Kvinnorna har heller inte blivit indoktrinerade av de stora hjälteromaner som idag sprids i miljonupplagor bland läsarna. Varken Irwin Shaws "Unga lejon" eller Robert Ludlums cyniska mordhistorier är skrivna för kvinnor av kvinnor.

Medvetenhet, tänkande och motiv gror fram ur den praxis människor befinner sig i. Ju mer olika dessa livsvillkor blir, ju mer män utvecklar teknologi, köper och använder den, blir berömda för sina spetsfundiga teorier i fysik och mekanik, desto omöjligare blir det för kvinnorna att leva och överleva.

När det under ett år på de amerikanska vägarna dödades fler människor än antal soldater under hela Koreakriget, så är det kvinnorna som ser jämförelsepunkterna. När politikerna svarar kvinnor att "något måste vi offra för vår välfärd" så är det kvinnorna som frågar *vem* det är som skall offras, *vem* som skall bära kostnaderna och belastningarna.

Om att förstå och inte förstå

Den artikel som jag ovan hänvisade till har lett till att många kvinnor i Norge för första gången har kastat sig ut i debatten om krig och försvar. "Äntligen förstår vi vad det handlar om", har de sagt. Men många män har skakat på huvudet: "Vi har svårt att förstå vad du menar", säger de.

Några av de män som står mig partimässigt nära har föredragit att inte kommentera artiklarna.

Denna kollision mellan olika förståelseformer har jag upplevt i många sammanhang. Ett exempel kommer från det norska stortinget. Helsingforsavtalets resultat skulle värderas. Jag var initiativtagare till en motion från Socialistisk Venstreparti. I två månader hade jag tänkt på saken. Jag hade försökt att inställa mig mentalt på hur ett inlägg skulle kunna skrivas som var förankrat i fredsproblematiken och inte i maktbalans och brist på tillit. Alla de andra partiernas första talare hade använt sina 15—20 minuter. Efter bara 4—5 minuter av mitt anförande började den sittande stortingsord-

föranden att visa tecken på uttråkning. Den andra stortingspresidenten gick fram och tillbaka i salen och pratade halvhögt. Mina trofasta kvinnliga partikamrater reste sig plötsligt och gick ut ur salen. Stämningen i salen slår emot mig fylld av ovilja och jag håller ett ögonblick på att tappa modet. Så bestämmer jag mig för att anförandet skall slutföras som om jag pratade till en välvillig och lyssnande församling, inte till en gäspande och orolig publik. Jag genomförde det.

Då jag efteråt gick ut i restaurangen fann jag de två kvinnorna. Den ena nästan gråtande. Den andra var rasande. "Jag hatar dem", sade den ena, "de förstår inte ett ord av det du säger, Berit. För du pratar om möjligheterna till fred. *De* pratar om möjligheterna till krig". Min andra partikamrat nickade och förklarade att när de hade gått ut var det därför att han som hade vandrat fram och tillbaka så rastlöst i salen hela tiden hade mumlat: "Jag förstår inte ett ord av vad hon säger. Inte ett ord".

Var det så helt omöjligt att förstå? I så fall var det ett tecken på att de fredsforskare som jag hade rådfrågat under hand — och som var män — inte heller skulle haft någon chans att göra sig förstådda i denna sal.

Medan vi sitter där kommer det fram en man till vårt bord som aldrig tidigare har kommenterat något av mina inlägg, varken förr eller senare. Det var dåvarande ordförande i Kristelig Folkeparti, Kåre Kristiansen. Han tyckte inlägget var intressant och att jag hade angripit saken på ett nytt sätt. "Får jag fråga dig var du satt när du hörde på mig?", frågade jag. Han svarade att han hade suttit ensam på sitt kontor och hört inlägget i radio.

Det slog oss alla tre vad som hade skett. Han hade *inte* sett och upplevt alla de andras mimik, deras rörelser och oro. Han hade med andra ord *inte blivit smittad* av deras kroppsspråk som var så entydigt att jag upplevde det som en direkt förolämpning där jag stod i talarstolen. Mina vänner kände det så starkt att de inte orkade stanna kvar och se på.

Det ligger mycken bestraffning i "att förstå saker och ting annorlunda än flertalet" eller "att angripa saken från en ny vinkel". Om detta synsätt nu skulle vara naturligt för fler kvinnor än för mig, och de också blev utsatta för samma

behandling, skulle de orka med att fortsätta att slåss för *sitt* sätt att se på saken?

Det är få kvinnor i det norska stortinget som aktivt deltar i debatten om fred och nedrustning. Efter alla de gånger som jag själv har blivit nedgjord så eftertryckligt, förstår jag när ett annat partis kvinnliga representant offentligt säger: "Egentligen är jag pacifist, men jag har varit för feg för att ta konsekvenserna av det politiskt".

Dessa vanvettiga gruppreaktioner

Också i FN har jag upplevt en stämning som gjorde mig omväxlande varm och kall. Det var hösten 1973 då situationen i Mellan-Östern var som mest spänd.

Ju starkare budskapet krig annonserades ut, desto mer liv blev det i salen. Det var som om det blev "festligare" hela tiden i 2a kommittén ju mer himlen förmörkades av situationen där ute.

Det var som om diplomaternas ögon glittrade som stjärnor: Nu var de "where the action was!"

Det var som att uppleva i en civil situation det som soldaterna i den beryktade främlingslegionen säger efter lång tids väntan på uppdrag: Nu börjar, gudskelov, kriget! Nu börjar livet!

Egentligen är här inte rätta tillfället att berätta att jag i förtvivlan och protest gick till FNs pressbyrå och bad att få ge en presskonferens. "Om vad då?", frågade de. "Om freden", svarade jag. De log. Det är inte nu jag i detalj ska berätta hur denna presskonferens sedan kom att ta nästan en och en halv timme därför att jag berättade att det norska folket i protest mot fredspriset till Kissinger hade samlat in ett lika stort belopp och givit det till prästen Camara för *hans* fredsinnsats. Jag ska inte heller nu berätta i detalj hur denna nyhet gick ut till 17 miljoner lyssnare över TV efter det att kommentatorerna hade visat bilder från utdelningen i Oslo och den kommunistiska ungdomens protester.

Det hela slutade med att jag på den norska ambassaden fick ett välvilligt påpekande om att mitt initiativ nog inte helt överensstämde med min roll som norsk FN-delegat.

Men det kan ändå vara nödvändigt att än en gång understryka det som redan flera gånger har understrukits:

Tankar och åsikter hos en människa växer fram ur det faktum att det är nödvändigt för henne, inte bara att *förklara* varför hon gör som hon gör, utan att *försvara det, idealisera, understryka nödvändigheten* av det. Därför leder mäns deltagande i de teknologiska processerna till att de blir förkämpar för teknologin, så att säga oberoende av uppfinningens art och konsekvenser.

Den norska amerikafödda svarta sångerskan Ruth Reese har skrivit om det som skedde då månlandningsraketen på sin tid sköts upp från Cape Kennedy. Då hade just en läkarrapport från Sydstaterna i USA visat att många barn under 5 år skulle bli blinda om de inte fick ett vitamintillskott till maten som kostade staten 5 cent var dag. Förslaget om detta anslag blev inte accepterat.

Men byggandet av månlandningsfartyget för en summa av 28 miljoner dollar stoppades inte. Ruth Reese beskriver upprört i Arbeiderbladet hur de fattiga negrerna demonstrerade mot detta penninglöseri, men möttes med skällsord och förpassning. Så mycket kan man lägga ut för att några få vetenskapsmän skall få sitta i sina vetenskapliga kammare och undersöka några få kilo sand hämtad från månen, skriver hon. Och vi vet att om prioriteringen av dess medel hade legat på henne, så hade astronauterna på Cape Kennedy kanske inte fått bege sig ut på sin enastående resa.

Det är tillåtet att tänka fritt

Det sägs vara en av demokratins främsta kännetecken att man får tänka fritt. Men det är en helt genomförd princip att det inte endast är den härskande moralen som är den härskande klassens moral utan också att den rådande vetenskapsuppfattningen är den rådande klassens uppfattning. Av detta följer att all annan moral och förståelse blir omoral och bristande logik.

Men alla härskande klasser har störtats. Nya grupper förståelse har vunnit terräng, nya strategier utvecklas. Enskilda svaga grupper utplånas eller förtrycks för gott. Häxorna utplånades... därför att de var kvinnor och förvaldade kunskap om liv och död, om smärta och lindring. Det kan ju hända att det en dag leder till massornas protest att miljoner beviljas till ett projekt vars viktigaste uppgift är att

finna ut "Hur få män att dräpa" (How to get a man to fight) så som nu *har* skett. Det kan nog hända att många vartefter kommer att sätta frågetecken vid de av krigens följdverkningar som Alva Myrdal skriver om i sin bok- om de hemvändande amerikanska soldater från Vietnamkriget:

- att 500 000 soldater tog sitt liv efter det att de kommit hem och

- att 120 000 av dem avskedades från armén "utan ära".

En del mödrar får *nu* också bära skulden för att ha uppfostrat sina söner till våldsmän. Efter förra kriget hade de fått skulden för att ha uppfostrat dem att bli "too soft", alltför milda, svaga, känsliga. Kvinnorna uppfostras i manssamhället till att känna skuld. Vi accepterar skuld för nästan allt.

Det är den *ena* sidan av saken. Den andra sidan är att kvinnorna också blir ålagda ansvar. Med större insikt i mansvärldens sätt att behandla makt- och balansproblem på kan det också hända att kvinnan *kräver* ansvar. Det kommer att ske när den dag kommer som bland annat den danska författarinnan Vibeke Vasbo beskriver. Det är den dagen då vi alla själva kommer att känna sanningen i titeln på hennes bok: *Ingen känner vår styrka*

Efterord

Jag har här hänvisat till skrivna dokument från FN. Jag har återgivit anekdotiskt stoff som jag skulle avstått från att använda om jag inte så småningom hade sett lagmässigheten i de situationer jag upplevt som "deltagande observator".

Mina erfarenheter från kommunal, parti, och rikspolitik är djupare och mer omfattande än om jag som socialantropolog skulle ha beskrivit vad jag har sett av den politiska kulturens sociala normer.

Den politiska arenan har roller där män och kvinnor har olika grad av frihet, men där kommunikationen mellan partikamrater vanligtvis bara sker på de manliga politikernas premisser. Detta gäller först och främst de områden som ändrar samhällets materiella strukturer.

Materialet på föregående sidor kan stödja flera iakttagelser. Det är antagligen så att *kvinnor känner ansvar på individnivå* på ett starkare sätt än män. Manliga trafiksäkerhetskämpar pratar jämt om att reducera antalet dödsoffer i trafiken med

en viss procent. Vi finner uttalanden om att "förra månadens tal ju var finare än väntat", medan kvinnors sätt att prata på oftast handlar om den individuella trafikantens möjligheter att överleva.

Detta beror kanske på att kvinnor känner sig förpliktade mot primärgruppen, medan män i större grad känner sig förpliktade mot kamrater, partikamrater, koncerner eller "det hemliga mansförbundet".

Medan det tycks vara en starkt styrande kraft för män att de blir *belönade för dåd*, och att de när de har alternativa valmöjligheter väljer det *som ger störst avkastning*, så är sanktionerna mot kvinnor annorlunda.

I förhållande till andra människor väljer de av olika alternativ helst det som *avvärjer det största straffet*, eller det som ger minst skuldkänslor.

I vårdarbetet krävs det att den som har omsorgen alltid är lyhörd inför andras behov, att vederbörande byter aktiviteter och har förmåga till *inlevelse i andras nöd*.

I produktionen är hänsynen till prestation, till effektivitet och mängd producerade varor överordnade andra hänsyn.

Om nu en sådan hänsyn skulle medföra rationaliseringar och uppsägelser så spelar lönsamhet större roll än samarbete. Därför introduceras också teknologin. Den reducerar arbetsstocken och ökar lönsamheten. Men främlingskapet gör att var och en blir sig själv nog. Först som grupp. Sedan som individ. Och så dör solidariteten.

Individnivå och primärgrupp, avvärjelse av straff och inlevelse i andras nöd är förmågor som "den starke" alltid kan manipulera in i andra för att lägga skuldkänslor på "de svaga".

Men detta kan inte längre ske när härskartekniken är genomskådad och resultaten av det ena könets teknologimonopol kolliderar med kvinnokulturens djupaste värden.

Vad är det då som vi måste göra, vi kvinnor?

- Dra upp linjerna för vårt eget uppror i samarbete med varandra.

- Använda oss av alla legitima metoder för att få information, kunskap och organisera oss utifrån våra gemensamma intressen.

- Bli säkra på oss själva. Inte bara i medvetandehöjande

grupper om det sexuella, ekonomiska och arbetsmässiga förtrycket i familjen, utan också när det gäller dessa former av förtryck inom alla andra institutioner.

- Värdera konsekvenserna av samhällsutvecklingen från kvinnokulturella premisser.

- Tänka fritt, utan självcensur och rädsla för motkrafternas straffaktioner.